

Трусова Н.В., д.е.н., професор,
Якушева І.Є., к.е.н., доцент
Радченко Н.Г., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний
університет ім. Дмитра Моторного

ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. В роботі розглянуто основні аспекти функціонування кредитних спілок на вітчизняному ринку фінансових послуг, їх роль і задачі в сучасній фінансовій системі; проаналізовано стан розвитку, проблеми діяльності та обґрунтовані напрямки активізації потенціалу кредитних спілок

Ключові слова: кредитні спілки, ринок фінансових послуг, фінансові інститути, фінансові посередники, фінансова інфраструктура, фінансові інструменти, фінансові ресурси, фінансування, інституційна структура ринку

JEL cod classification: G1, G21

*N. Trusova, Doctor of Economic Sciences,
Professor of the Department of finance, banking and insurance
I. Yakusheva, PhD, Associate Professor of
Department of finance, banking and insurance
N. Radchenko, PhD, Associate Professor of
Department of finance, banking and insurance
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

Abstract. Credit unions are part of the country's financial system and an important participant in the financial services market. Their main function is to provide deposit and credit and other related financial services to its members - individuals, small farms and farms, small businesses. In recent years, the number of credit unions and the scale of their activities have begun to decline rapidly, and this process continues. Financially unstable credit unions with a low level of management and bankrupt unions have disappeared from the financial services market. The remaining credit unions have relatively good performance and are the basis for further development of credit cooperation in Ukraine.

The number of credit unions in 2019-2020 decreased by 15 units and the downward trend continues. Thus, in 2020, there were 322 credit unions in Ukraine, with 427 members. About 24.2% of members of credit unions had current loan agreements, 4.5% had deposits on deposit accounts. The scale of lending by the unions of its members for the analyzed period is increasing - in 2020 compared to the previous period by UAH 89.5 million. This is against the background of an increase in deposits of credit union members - 2.3 times compared to 2016, and 1.6 times compared to 2019.

The advantages of credit unions as financial institutions are non-profit status, which helps reduce the overall cost of organizing its activities; lack of hidden interest and commissions that increase the total cost of consumers to service the loan. The cooperative nature of credit unions contributes to the interest of its members in effective cooperation, development and reliability of the institution (that is the involvement of members of the credit union in its results). Besides it is possible to note democracy, interest, personalization in work of system of credit cooperation.

The decline in the popularity of credit unions in the financial market of Ukraine is due to many reasons: low capitalization, limited customer base, low level of information technology, remote customer service opportunities, significant financial risks (late and incomplete fulfillment of obligations to customers, lack of deposit guarantee system). Against this background, the unprofitability of credit unions is growing. The situation with the pandemic in 2020 made a negative contribution. Among non-bank financial institutions, credit unions proved to be the most vulnerable to quarantine restrictions.

Effective development and intensification of credit unions in the market requires transformations in the credit cooperation market. First, it is the improvement of the regulatory framework based on a proportional approach; introduction and use of digitalization opportunities, wider online customer service of unions; attracting new participants - among the young, financially literate generation.

Key words: *credit unions, financial services market, financial institutions, financial intermediaries, financial infrastructure, financial instruments, financial resources, financing, institutional structure of the market*

Постановка проблеми. Інституційна структура ринку фінансових послуг різноманітна, і певну нішу на ньому займають кредитні спілки. Їх послуги сприяють гармонійному розвитку всіх сегментів ринку, побудові цивілізованого конкурентного середовища в системі фінансового обслуговування суб'єктів, створенню відповідної фінансової інфраструктури та загальному економічному зростанню країни. Роль кредитних спілок також проявляється в розширенні інвестиційних можливостей і фінансового забезпечення домогосподарств. Функціонування кредитних спілок як представника небанківського кредитного сектору має свої специфічні особливості, переваги і недоліки, які важливо враховувати і досліджувати всіма учасниками ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі та особливостям функціонування кредитних спілок присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких В. Булюк, А. Гальчинський, О. Дзюблюк, М. Долішний, О. Кузьміна, М. Козоріза, І. Комарницький, М. Крупка, О. Луцишин, Р. Тиркало, І. Шамова, С. Юрія та інших. Але з огляду на

постійні зміни в сфері фінансового посередництва взагалі, ускладнення та розширення асортименту фінансових послуг, необхідність поглибленого аналітичного процесу параметрів фінансово-економічної діяльності інститутів кредитної кооперації залишається актуальним.

Метою статті є дослідження сучасних аспектів функціонування кредитних спілок, оцінка їх стану і ролі на ринку фінансових послуг України, виявлення проблем та перспектив ефективного розвитку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Особливістю кредитних спілок як фінансових установ є неприбутковий статус їх діяльності на основі кооперативних принципів створення і функціонування. За чинним законодавством кредитні спілки заснуються фізичними особами та професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах. Як фінансовий посередник кредитні спілки здійснюють свою діяльність на базі акумулювання коштів (залучення депозитів) та розміщення фінансових ресурсів шляхом надання кредитних послуг.

В той же час роль кредитних спілок в системі фінансового посередництва в Україні залишається незначною. Необхідність активізації діяльності кредитних спілок зумовлена їх соціальною спрямованістю та економічним значенням – забезпеченням своїх членів доступними фінансовими ресурсами.

Нормативно-правові та економічні засади функціонування кредитних спілок в Україні регламентовані Законом України «Про кредитні спілки» [4]. З липня 2020 року регулятивним органом системи кредитної кооперації в Україні стає НБУ (набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг»).

За останні роки функціонування кредитних спілок в Україні можна проаналізувати за даними, наведеними в таблиці 1. Динаміка показників свідчить про скорочення ринку послуг, що надаються кредитними спілками.

Кількість кредитних спілок за 2019-2020 роки зменшилась на 15 одиниць або на 4,5 % і тенденція до зменшення зберігається. Так, у 2020 році в Україні

функціонувало 322 кредитні спілки, членами яких було 427 осіб. Діючи кредитні договори мали 24,2 % членів кредитних спілок, внесків на депозитні рахунки – 4,5 %.

Кількісні показники діяльності кредитних спілок за останні п'ять років мають стійку тенденцію до зниження – кредитних спілок у 2016 році було на 140 установ більше, ніж у 2020 році і відповідно на 33,6 % була більшою кількість їх членів. Погоджуємося з висновком Булюка В.В, що зменшення кількості кредитних спілок пов'язано як їх банкрутством, так й іншими негативними процесами, які в результаті привели до втрати привабливості кредитних спілок як надійних фінансових установ і сприяли переходу їх членів на депозитно-кредитне обслуговування до банків [1]. Збитковість кредитних спілок в Україні за 2020 рік досягла 382,4 млн. грн. Радикальний негативний вплив на це справила пандемія і карантинні обмеження, зниження платоспроможності населення та ділової активності взагалі.

Особливо песимістично виглядає величина капіталу кредитних спілок України: його скорочення з рівнем 2016 року сягає 376,3 млн. грн. (на 36%), з рівнем 2019 року - на 413,5 млн. грн. (на 38,2%). Середній обсяг капіталу на кредитну спілку також зменшується: якщо у 2019 році цей показник дорівнював 3,21 млн. грн., то у 2020 році – вже 2,07 млн. грн.

Загальна величина активів кредитних спілок у 2020 році характеризується зростаючою динамікою: у порівнянні з 2016 роком збільшення відбулося на 277,6 млн. грн. (на 13,6%), але цей показник скоротився у порівнянні з попереднім 2019 роком на 131 млн. грн. на 5,4%). Сума загальних активів у розрахунку на одну кредитну спілку у 2020 році 7,174 млн. грн. Більшу частку активів спілок займають кредити.

Масштаби кредитування спілками своїх членів за аналізований період збільшуються – у 2020 році у порівнянні з попереднім періодом на 89,5 млн. грн. Це відбувається на фоні зростання обсягів депозитних внесків членів кредитних спілок – у 2,3 разі у порівнянні з 2016 роком, та в 1,6 разів у порівнянні з 2019 роком.

Таблиця 1.

Основні показники діяльності кредитних спілок в Україні у 2016-2020 роках

Показники	Роки					Темпи приросту, %	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2016	2020/ 2019
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	462	378	358	337	322	-30,3	-4,45
Капітал кредитних спілок, млн. грн.	1 044,4	1 062,5	977,1	1 081,6	668,1	-36,0	-38,2
Середній обсяг капіталу на 1 кредитну спілку, млн. грн	2,26	2,81	2,72	3,21	2,07	-8,5	-35,5
Загальні активи кредитних спілок, млн. грн	2 032,5	2 169,8	2 218,4	2 441,1	2 310,1	+13,6	-5,4
Сума активів на 1 кредитну спілку, млн. грн.	4,399	5,740	6,197	7,243	7,174	+63,1	-0,9
Кількість членів кредитних спілок, тис. осіб	642,9	564,1	479,0	456,9	426,7	-33,6	-6,6
Кількість членів в розрахунку на одну кредитну спілку, тис. осіб	1,39	1,49	1,34	1,36	1,32	-5,0	-2,9
Кількість членів кредитних спілок, які мають внески на депозитних рахунках, (тис. осіб)	41,1	21,7	17,6	20,9	19,3	-53,0	-7,7
Кількість членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб	148,6	134,3	118,2	115,0	103,2	-30,6	-10,3
Обсяг кредитів, наданих членам кредитних спілок, млн. грн	1 799,5	1 902,3	2 018,0	2 283,2	2 372,7	+31,8	+3,9
Внески членів кредитних спілок на депозитні рахунки, млн. грн.	831,8	937,0	1 045,7	1 208,6	1 918,2	+103,6	+58,7

*складено авторами за даними джерел [5,6]

Враховуючи загальне зменшення членів кредитних спілок та зростання обсягів кредитування спостерігається збільшення величини наданих кредитів. Найбільшу питому вагу в структурі кредитного портфелю спілок займають споживчі кредити – біля 50 %, що відповідає місії кредитних спілок як лідера саме споживчого кредитування і мікрокредитування. Біля 20% портфелю займають житлові кредити – на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомості. Частка селянських і фермерських кредитів незначна. Є також і комерційні кредити, які виявляються найбільш ризикованими для установ.

Суттєва частина кредитного портфелю спілок (до 60 %) – кредити строком погашення більше 12 місяців; значна частка – 37-39 % - кредити строком від 3 до 12 місяців [6].

Для населення співпраця з кредитними спілками є одним з напрямів інвестування грошових коштів. Але популярність такого напрямку з кожним роком зменшується і свідченням цьому є те, що щороку демонструє динаміку до зменшення кількість членів кредитних спілок, які мають депозитні внески – на 53% у 2020 році у порівнянні з 2016 роком, і на 7,7 % - з 2019 роком. В той же час, величина депозитів за останні п'ять років, як вже зазначалося, збільшується, що свідчить про зростання суми депозитів на одного учасника. У структурі депозитного портфелю кредитних спілок також лєвова частка (75%) належить довгостроковим вкладам – понад 12 місяців [7]. Кредитна політика окремих кредитних спілок розробляється самостійно, виходячи зі складу і потреб своїх членів, регіональних особливостей функціонування і кон'юнктури ринку.

Кредитні спілки в Україні відносяться до небанківських фінансових установ, відповідно застосування нормативів та вимог до їх діяльності значно нижче ніж для банків (нормативи капіталу, ліквідності, платоспроможності). Все це робить їх більш ризиковими для споживачів у порівнянні з банками. Низька питома вага членів кредитних спілок, які мають внески на депозитних рахунках, яскраво демонструє непопулярність такого напрямку інвестування

коштів, незважаючи на більшу доходність таких вкладів порівняно з банківськими депозитами. Але є і переваги. По перше, неприбутковий статус кредитної спілки сприяє скороченню загальних витрат на організацію її діяльності. По друге, кредитні спілки не мають прихованих відсотків та комісій, які збільшують загальні витрати споживачів на обслуговування кредиту. Асортимент депозитно-кредитних послуг спілок достатньо широкий і доступний, розрахований на широке коло і різноманітні потреби споживачів.

Кооперативний характер кредитних спілок сприяє зацікавленості її членів в ефективній співпраці, розвитку і надійності установи (тобто співпричетність членів кредитної спілки до її результатів). Крім того можна відмітити демократичність, зацікавленість, персоналізацію в роботі системи кредитної кооперації.

Скорочення сегменту популярності кредитних спілок на фінансовому ринку пояснюється багатьма причинами: невелика капіталізація, обмежене коло клієнтів, висока вартість депозитно-кредитних послуг (що впливає привабливість і доступність), низький рівень застосування інформаційних технологій, можливостей дистанційного обслуговування клієнтів, значні фінансові ризики (несвоєчасність та неповнота виконання зобов'язань перед клієнтами, відсутність системи гарантування вкладів). На цьому фоні і зростає збитковість кредитних спілок. Свій негативний вклад внесла ситуація з пандемією у 2020 році. Як відмічають експерти, серед небанківських фінансових установ кредитні спілки виявились найвразливішими до карантинних обмежень і найменш спроможними до подолання негативних явищ: в офісах було заборонено приймати клієнтів; заборона на рівні закону нараховувати штрафи та пені за прострочення кредитів призвело до погіршення якості кредитного портфелю кредитних спілок; концентрація позичальників на одній території посилює негативні тенденції особливо в сфері аграрних кредитів; зниження фінансової активності членів кредитних спілок; неготовність до дистанційних послуг через орієнтацію на готівкові розрахунки; відсутність електронних продуктів [5].

На сьогодні в Україні активно функціонують професійні об'єднання кредитних спілок – асоціації, головними з яких є Всеукраїнська асоціація кредитних спілок України (ВАКСУ) та Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ). Також діють і місцеві асоціації, на локальному рівні. Всі вони відносяться до саморегульованих організацій, створюються з метою представлення і захисту інтересів своїх членів, забезпечення інформаційної, правової та фінансової підтримки, забезпечення взаємодопомоги. У 2020 році члена ВАКСУ були 73 кредитні спілки України, НАКСУ – 88 кредитних спілок. Кредитні спілки, члени асоціацій одержують різноманітні послуги, які спрямовуються на поліпшення їх діяльності.

УОКС – Українська об'єднана кредитна спілка, значення якої полягає в сприянні консолідації і співпраці учасників, участь у розвитку кредитних спілок, підтримки їх ліквідності і платоспроможності; попередження можливих кредитних ризиків. Все це – допомога невеликим кредитними спілками підвищити якість кредитного портфеля та оцінки кредитних ризиків. На сьогодні членами УОКС є 54 кредитні спілки, які користуються депозитно-кредитними послугами для забезпечення своєї фінансової спроможності. Так, кредити УОКС для своїх членів надаються під 13% річних, і перевагами такого кредитування швидкість, гнучкість, проста і прозора схема нарахування відсотків, можливості дострокового погашення. Для порівняння - діапазон відсоткових ставок, за якими кредитні спілки кредитують своїх клієнтів широкій (від 30-50% річних), в середньому від 30 до 40 % річних [7,8].

Серед чинників, які перешкоджають активному розвитку кредитних спілок можна виділити: втрати довіри населення до фінансової спроможності спілок; висока вартість залучення вкладів (необхідно конкурувати з банками), що обумовлює й високу вартість кредиту; значний ризик діяльності; відсутність достатньої кількості кваліфікованого персоналу і низька якість менеджменту, в тому числі фінансового. Важливою проблемою діяльності вітчизняних кредитних спілок є їх збитковість, зумовлена низькою якістю кредитного портфелю, значною часткою прострочених та неповернених кредитів (це

індикатор проблемності і негативних тенденцій [3]. Сучасна бізнес-модель функціонування кредитних спілок, як фінансових установ, потребує збільшення обсягів резервного капіталу, який здатний поглинати можливі збитки. Також необхідна активізація роботи з проблемними кредитами; удосконалення форм забезпечення кредитних операцій – тобто проведення зваженої та збалансованої кредитної політики.

Розвиток кредитних спілок в Україні має значний потенціал і перспективи. Їх діяльність допоможе сформувати сучасну фінансово-кредитну інфраструктуру ринку, яка буде сприяти розширенню доступу до фінансових ресурсів і можливостей розміщення тимчасово вільних коштів населенням України. Актуальним залишається пошук нових підходів державного регулювання і пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок з метою зміцнення їх фінансової стабільності та посилення соціальної спрямованості [2].

Важливим позитивним імпульсом розвитку кредитних спілок є розробка сприятливого і гармонійного законодавства. Сьогодні з боку НБУ відбувається робота щодо вдосконалення нормативно-правової бази. Планується запровадити пропорційний підхід до кредитних спілок тобто вимоги до цих установ та інтенсивність нагляду за кредитними спілками будуть визначитися залежно від розміру кредитної спілки, від кількості її учасників, внесків та значимості цієї установи для ринку. яка б регулювала механізм функціонування систем управління ризиками в небанківських фінансових установах.

Адекватна нормативно-правова база повинна враховувати розширення можливості українських кредитних спілок: надання послуг юридичним особам, розширене членство, доступ до гарантування вкладів (участь у програмах захисту вкладів), посилення вимог до фінансового захисту і підтримки кредитних спілок.

Висновки. Таким чином, зазначимо, що подальший ефективний розвиток кредитних спілок залежить від багатьох чинників і в сучасних умовах потрібні певні перетворення на ринку кредитної кооперації. Перш за все -

удосконалення законодавчого забезпечення системи регулювання і нагляду діяльності кредитних спілок. По друге, впровадження і використання можливостей діджиталізації в секторі послуг кредитних спілок, ширшого застосування онлайн-обслуговування для кращого задоволення потреб своїх членів і залучення нових – серед представників молодого покоління, фінансово активного і обізнаного. Консолідація зусиль в цих аспектах підвищить ефективність функціонування кредитних спілок, як повноцінних учасників ринку фінансових послуг.

Список літератури.

1. Булюк В.В. Оціночні характеристики стану розвитку кредитних спілок в Україні. Підприємництво та інновації, (12), 179-183. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.31>
2. Луцишин О. Прагматизм формування системи кредитної кооперації в Україні /О. Луцишин// - Вісник НБУ № 9 (211) , 2013 – с. 22-27
3. Луцишин О. Організаційно-економічний механізм діяльності кредитних спілок у сфері кредитування /О. Луцишин// - Світ фінансів № 3 , 2011 – с. 69-85
4. Про кредитні спілки : Закон України від 20 грудня 2001 року № 2908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> (дата звернення: 11.05.2020).
5. Інформація про стан і розвиток кредитних установ України // Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytokkredytnykh-ustanov-Ukrainy.html>
6. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news>
7. Інтернет – портал FinPost. Як працюють кредитні спілки в Україні. URL: <http://finpost.com.ua/news/17895>
8. Шкварчук Л.О., Цікайло М.А. Аналіз діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. 2014. № 811. С. 422–425. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2014_811_63

References:

1. Buliuk V.V. Otsinochni kharakterystyky stanu rozvytku kredytnykh spilok v Ukraini. Pidpriemnytstvo ta innovatsii, (12), 179-183. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.31>

2. Lutsyshyn O. Prahmatyzm formuvannia systemy kredytnoi kooperatsii v Ukraini /O. Lutsyshyn// - Visnyk NBU № 9 (211) , 2013 – s. 22-27
3. Lutsyshyn O. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm diialnosti kredytnykh spilok u sferi kredytuvannia /O. Lutsyshyn// - Svit finansiv № 3 , 2011 – s. 69-85
4. Pro kredytni spilky : Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 2001 roku № 2908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> (data zvernennia: 11.05.2020).
5. Informatsiia pro stan i rozvytok kredytnykh ustanov Ukrainy // Ofitsiinyi sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stand-i-rozvytokkredytnykh-ustanov-Ukrainy.html>
6. Ofitsiinyi sait NBU. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news>
7. Internet – portal FinPost. Yak pratsuiut kredytni spilky v Ukraini. URL: <http://finpost.com.ua/news/17895>
8. Shkvarchuk L.O., Tsikailo M.A. Analiz diialnosti kredytnykh spilok na rynku finansovykh posluh Ukrainy. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». Lohistyka. 2014. № 811. S. 422–425. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPL_2014_811_63